

# NY MUSIK

i samarbete med  
Borås konstmuseum

## Christian Wolff

– för pianist

*For Pianist* (1959)

*Prelude No.5* (1981)

*Pianist:Pieces* (2001)

Mats Persson – piano

Denna konsert fick tyvärr ställas in

## Christian Wolff

– tillfälligt och blandat

Tonsättaren framför ett urval ur

*Keyboard Miscellany* (1997–)

*Incidental Music* (2004)

Söndag den 16 oktober 2005, kl.17.00/17.45

Museet, kulturhuset, Borås

Entré 50/50:- Medl. fri entré

**Christian Wolff** (f.1934) växte upp i en miljö av det ovanligare slaget. I hemmet i New York gick den flyktade centraleuropeiska kultureliten som barn i huset. Fadern Kurt Wolff var legendarisk förläggare (den förste som publicerade Franz Kafka bland annat). Rudolf Serkin, Adolf Busch, Edgar Varèse – alla var de vänner till familjen. Wolffs pianolärarinna var den likaledes legendariska Grete Sultan, som i början av juni avled i sitt 99:e levnadsår. Å ena sidan alltså den gamla världens dinosaurier, å andra sidan den nya världens första spirande ”tonåringar”, baseball, beatniks och dixieland – och bekantskapen med John Cage (förmedlad av just Grete Sultan). Till tonåringens musikervänner hörde också Morton Feldman, Earle Brown och den fullständigt fenomenala pianisten David Tudor. Bäste kompisen på Harvard var för övrigt Frederic Rzewski, en annan av de verkligt stora pianisterna under 1900-talets andra hälft. Där stod alltså Wolff med en fot i vardera värld. Med Morton Feldmans ord: ”en ung Orfeus i tenniskor”.

Detta bara som en snabbskiss av den mylla i vilken ynglingen Wolff sköt upp som något av ett tonsättarunderbarn.

Klaviaturinstrumenten stod redan från början i centrum för Wolffs komponerande – inte att undra på med sådana pianopolare. Följande lista från det förra årtusendet talar väl sitt tydliga språk:

<i>Piano Piece</i> (1949)	<i>Snowdrop</i> (1970) for harpsichord and/or other keyboard(s)
<i>Variations</i> (1949)	<i>Accompaniments</i> (1972)
<i>Six Piano Pieces</i> (1949)	<i>Carmans Whistle Variations</i> (1972) for keyboard
<i>Instant</i> (1951)	<i>Studies</i> (1974–76)
<i>For Prepared Piano</i> (1951)	<i>Bread and Roses</i> (1976)
<i>[Untitled work]</i> (1951)	<i>Hay Una Mujer Desaparecida</i> (1979)
<i>For Piano (I)</i> (1952)	<i>Exercise 19 &amp; 20</i> (1980) for two pianos
<i>For Piano (II)</i> (1953)	<i>Exercise 21</i> (1981) for piano four hands
<i>Suite (I)</i> (1954) for prepared piano	<i>Preludes I-II</i> (1980–81)
<i>For Piano with Preparations</i> (1955)	<i>Exercise 22</i> (1982) for piano four hands
<i>Duo for Pianists I</i> (1957)	<i>Piano Song (I am a dangerous woman)</i> (1983)
<i>Sonata</i> (1957) for three pianos	<i>Black Song Organ Preludes</i> (1986–87)
<i>Duo for Pianists II</i> (1958)	<i>Eight Days a Week Variation</i> (1990)
<i>For Pianist</i> (1959)	<i>Two Pianists</i> (1993–94)
<i>Duet I</i> (1960)	<i>Satie Variations</i> (1995)
<i>Tilbury I</i> (1969) for keyboard(s)	<i>Keyboard Miscellany</i> (1997–)

...och därtill ett antal verk för öppen besättning, vilka mycket väl låter sig spelas på klaviatur.

**For Pianist** (1959) hör till de tidiga Wolff-verk som än idag betraktar sina åhörare med oförvillad blick och förvånade öron. Det har kort sagt åldrats med en skönhet som inte förunnats de flesta jämnåriga. Kanske beror det på musikens opolerade yta, kanske på klangens skärpa

– som ju understryks av den omgivande tystnaden. Eller kanske beror det, som Wolff själv antyder, på det faktum att den här musiken – till skillnad från dess klasskompisar – inte är seriell.

Han berättar: ”Vad jag önskar, är situationer i vilka musikerna måste vara totalt fokuserade, maximalt uppmärksamma, de kan inte spela per automatik. Och om man måste skapa ett visst mått av ängslan – ’vad gör jag härnäst, jag vet ju inte förrän i sista sekunden!’... Cage har en så tjuvig bild av det: Det är som om du är på stationen och väntar på ett tåg, men du vet inte när det skall avgå. Du väntar på tillkännagivandet, och det skulle kunna gå från spår 11, men du är vid spår 2, och du måste skynda dig dit! Det är en fråga om uppmärksamhet. Och jag gillar tanken på att en musiker är strängt upptagen, även om det innebär en del ängslan, eftersom det betyder att han inte bekymrar sig om att vara uttrycksfull. (...) Det är inte så, att jag gör detta för att skapa ett slags psykologisk atmosfär – absolut inte. Jag är ute efter en viss typ av klang, och det är en klang som uppkommer när människor är i dessa stressiga eller speciella situationer. Och jag kan inte komma på något annat sätt att få fram den här klangen. Och jag tror att den klang som uppkommer inte liknar någon annan klang.”

Så här skriver Wolff om stycket: *For Pianist* är ett försök att försätta en ensam spelare i situationer liknande dem i stycken (som *Summer* och *Duo for Pianists II*) där flera musiker är beroende av vad de – oförutsebart – hör av varandra som ”stickreplikor”. Pianisten skall exempelvis spela en klang ”så svagt som möjligt”. I spelögonblicket lyckas han göra just så, eller så blir den starkare, eller ohörbar. Resultatet bestämmer vilken av flera alternativa vägar han genast måste ta. Stycket är uppbyggt av tio sidor med sådana vägar, kontinuiteter, som delar sig eller överlappar varandra, och som leder in pianisten i labyrintiska komplikationer. Dessa kontinuiteter består av på varandra följande tidslängder, från delar av en sekund och uppemot en halvminut, inom vilka ett antal klanger anges, med skiftande grad av specifikation. Exempelvis anges bara styrkegraden för en ensam klang, eller erbjuds ett val mellan två eller fem tonhöjder för flera klanger. När spelaren får tid över tar han de slutliga besluten. Vad gäller de större tidsrymderna, försöker han variera sina val vid varje framförande. Musiken bygger alltså på en växelverkan mellan å ena sidan vad som är förutbestämt och fixerat i partituret och å den andra utnyttjandet av fria ytor och kryphål, mellan spelarens beroende av plötsligt uppkomna nödvändigheter och hans frihet att välja i spelögonblicket.

Koralliknande avsnitt har haft en stor betydelse i Wolff musik, kanske framför allt under 70- och 80-talet. Sålunda skulle de stora brutna ackorden i *Prelude No.5* (1981) – det kortaste och anspråklösaste i en serie om elva – mycket väl kunna betecknas som ett slags koral, så mycket mer som pianisten förväntas nynna eller vissla en melodi, vars toner denne själv väljer ur styckets ackord (f.ö. en idé som var bärande i det stort upplagda *Accompaniments* från 1972).

När Wolff drygt 50 år efter sina första pianostycken skall kommentera *Fragment* för två pianon, komponerat för Mats Persson och Kristine Scholz – mitt under brinnande september 2001, konstaterar han: ”Att skriva för klaviaturinstrument har blivit allt svårare för mig, det känns numera som en trång och sluten klangvärld: vad har jag här att göra?” Och mycket riktigt, på senare år har framför allt slagverksinstrumenten och orkestern blivit Wolffs klangliga

medier. Men trots känslan av klaviaturklaustrofobi har han sedan decennieskiftet komponerat hela tre timmars musik för piano: *Pianist: Pieces* (2001), *Fragment* (2001) för två pianon, *Touch* (2002), *Incidental Music* (2004) och *Long Piano (Peace March II)* (2005).

Två karaktäristika utmärker särskilt Wolffs musik från senare år, dels uppfinnarens sinnelag – en ständig strävan att finna nya metoder, nya tekniker för att komponera –, helt enkelt ett sätt att hålla det egna intresset vid vigör; dels ett ”eklektiskt”, sammanfattande drag. Han tycks egentligen aldrig ha övergivit någon av sina tidigare tekniker (han har alltså inte funnit sig nödgad att ta avstånd från sin ungdoms musik) och i senare verk står gamla och nya idéer ogenerat sida vid sida.

*Pianist: Pieces* (2001) omfattar fem satser. Den första är en relativt fåordig, huvudsakligen rytmisk historia, som i det andra stycket följs av en framvällande flod av 16-delar. I den tredje delen presenterar Wolff för första gången en sorts tabulatur, en rytmisk notation för var och en av pianistens fingrar, utan att specificera en enda tonhöjd – alltså ett slags tiostämmig kontrapunkt vars toninnehåll helt styrs av handens begränsningar och pianistens fantasi. Det rytmiskt lite sneda fjärde stycket avslutas med ännu en tabulatur, denna gång i tre skikt, som också specificerar rytm och fingersättning, men lämnar tonhöjden öppen. Det korta, avslutande stycket är komponerat in memoriam Iannis Xenakis.

Man skall ha klart för sig att Wolff nästan undantagslöst komponerar korta snuttar, den ena efter den andra, vilka sedan sammanfogas till längre verk. En av anledningarna härtill är av praktisk natur: ”Jag har hjälpt till att fostra fyra barn. Som många vet, är det ett tidskrävande och något oförutsebart arbete när barnen är små. Emellanåt medger det korta ögonblick av oväntad fritid (ett barn har somnat mot alla odds). För att kunna komponera under sådana omständigheter fann jag att det är nödvändigt med klara, strukturella planer, med mycket korta, fokuserade strukturella enheter, som låter sig komponeras på låt oss säga 45 minuter. Musiken är alltså sammansatt av sådana korta avsnitt, ett slags lapptäcke. Om någon skulle fråga mig vad som skiljer mig som tonsättare från de tonsättare som jag oftast sammankopplas med – John Cage, Morton Feldman, Earle Brown – skulle jag svara att jag har hjälpt till att fostra fyra barn och har haft ett fast jobb bredvid mitt komponerande.”

Det nästan timslånga *Long Piano*, vilket, liksom *Touch*, komponerats på beställning av den amerikanske pianisten Tom Schultz, just med önskemålet om en timmas pianomusik, är ett oavbrutet flöde av miniatyrer som lagts på rad. Detsamma gäller *Incidental Music* (2004). Wolff ombads bidra med musik till en föreställning med Merce Cunningham Dance Company – även här handlade det om en timmas musik. ”Och eftersom jag inte improviserar för mig själv, utan bara tillsammans med andra, var jag tvungen att komponera alltihop”, berättar Wolff. Men här rör det sig om ”balettmusik”, alltså inte ett utlyssnat flöde av korta karaktärsstycken, utan snarare ett slags pianistisk nummerrevy, ur vilken pianisten kan tänkas välja fritt.

*Keyboard Miscellany* (1997–) är en brokig samling av blandade smärre pianostycken – från några få sekunder långa upp till ett par minuter. Till denna samling räknar Wolff numera även *Postcard Pieces*, alltså de vykortssmå pianostycken han komponerat till vänner, släktingar och kolleger – ofta i samband med någon högtidsdag.